

Н.О. Власова, канд. екон. наук, проф.

О.А. Круглова, канд. екон. наук, доц.

Н.О. Гайдар, канд. екон. наук

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ЧИННИКІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Подано результати дослідження впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на ефективність діяльності підприємств роздрібною торгівлі.

Представлены результаты исследования влияния факторов внешней и внутренней среды на эффективность деятельности предприятий розничной торговли.

The results of research of factors of external and internal environment influence on effectiveness activity of retail enterprises are presented.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективність функціонування та розвиток торговельного підприємства у перспективі в значній мірі залежить від того, чи виявлені на підприємстві чинники, що зумовили відповідні зміни у результатах господарської діяльності, а також чи визначені умови, за яких досягаються бажані результати. Означені питання тісним чином пов'язані між собою, та являють дві сторони одного завдання – дослідження чинників, що впливають на стан та динаміку визначеного об'єкта дослідження. Виявивши чинники, що зумовили зміну системи, та побудувавши відповідну модель у подальшому є можливим моделювання змін системи та виявлення умов досягнення системою бажаних характеристик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чинник (фактор) походить від латинського «factor» (той, що робить, той, що виробляє) та означає причину, рушійну силу будь-якого процесу, що визначає його характер або окремі його риси [1]. Чинник визначають як причину, що формує результат господарської діяльності. Такий підхід наведено у працях [2–5]. Враховуючи причинно-наслідкові зв'язки, що існують на підприємстві, вважаємо справедливим твердження Г.В. Савицької, яка зазначає, що кожне явище можна розглядати як причину та як результат, а кожний результативний показник залежить

від численних різноманітних чинників [6, с. 72].

Мета та завдання статті. Метою статті є подання результатів дослідження чинників, що впливають на ефективність діяльності підприємств роздрібною торгівлі, які функціонують у сегменті реалізації товарів продовольчої групи. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність виділення чинників зовнішнього та внутрішнього середовища та, за використання методів стохастичного та детермінованого аналізу, визначення їх впливу на розвиток підприємств роздрібною торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання впливу чинників на ефективність господарської діяльності підприємств роздрібною торгівлі розглянуто за даними 27 підприємств, що реалізують товари переважно продовольчої групи. До вибіркової сукупності включено 11 підприємств у формі торговельних мереж національного та регіонального рівнів, та 16 господарюючих суб'єктів – дрібних підприємств торгівлі, що не є торговельними мережами.

Дослідження чинників ефективності господарської діяльності підприємств роздрібною торгівлі проведено за двома напрямками, а саме дослідження впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Попри численність класифікаційних ознак чинників, вибір на користь виділених напрямів дослідження, зроблено з огляду можливостей управління визначеними об'єктами. Так, за сприйняття підприємства як відкритої економічної системи, є чітке розмежування зовнішнього та внутрішнього середовища господарюючого суб'єкта та виділення відповідних чинників впливу на результати діяльності господарюючого суб'єкта.

Ефективність діяльності підприємства в повній мірі залежить від поінформованості особи, що приймає рішення, як про чинники зовнішнього так і внутрішнього середовища. З огляду можливості коригування, впливу підлягає лише внутрішнє середовище. Проте, визначальним є дослідження не лише чинників внутрішнього, але й зовнішнього середовища. Комплексність у дослідженні чинників забезпечує об'єктивність та достовірність висновків щодо стану й характеру розвитку об'єкта управління. Результати виявлених причинно-наслідкових зв'язків, що сформовані в межах окремого підприємства, використовуються під час обґрунтування напрямів та формування портфеля заходів щодо подальшого розвитку підприємства.

Під час дослідження чинників зовнішнього середовища, що впливають на розвиток підприємств роздрібною торгівлі України, у роботі визначено тісний зв'язок між чинниками макросередовища

загальноекономічного характеру (індексу споживчих цін, виробництва продукції переробної промисловості, сільського господарства, доходів населення, інвестицій у основний капітал) та галузевого рівнів (індексу товарних запасів, чисельності працюючих, торгової площі, забезпеченості активів власними коштами) та узагальнюючими показниками ефективності діяльності підприємств роздрібної торгівлі (табл.1).

Таблиця 1 – Коефіцієнти кореляції між показниками ефективності діяльності підприємств роздрібної торгівлі та чинниками зовнішнього середовища за період 2006-2009 рр.*

Показник	Рентабельність діяльності	Рентабельність виtrag	Рентабельність активів	Оборотність активів	Витрато-віддача
Індекс споживчих цін	-0,947	-0,953	-0,944	-0,316	-0,551
Обсяг виробництва продукції переробної промисловості	0,767	-0,760	-0,760	-0,450	-0,639
Обсяг виробництва продукції сільського господарства	-0,888	-0,990	-0,841	-0,818	-0,795
Чисельність населення	0,732	0,834	0,690	0,882	0,979
Доходи населення	-0,824	-0,935	-0,779	-0,862	-0,913
Інвестиції в основний капітал	-0,836	-0,863	-0,875	-0,297	-0,964
Товарні запаси у роздрібній мережі	-0,838	-0,939	-0,795	-0,849	-0,910
Середньооблікова чисельність	-0,742	-0,756	-0,727	-0,737	-0,992
Торгова площа	-0,832	-0,872	-0,809	-0,771	-0,964
Забезпеченість активів підприємств власними коштами	0,716	0,914	0,655	0,940	0,930
Примітка. * Розраховано за даними [7; 8]					

Отримані результати підтвердили високий рівень залежності ефективності діяльності підприємств роздрібної торгівлі від розвитку зовнішнього середовища. Проте, напрям та тіснота зв'язку між окремими показниками є різними. За групою чинників загальноекономічного характеру сильний прямиий зв'язок визначено

між ефективністю діяльності підприємств роздрібної торгівлі та чисельністю населення. Діагностовано сильний зворотний зв'язок між індексом споживчих цін та показниками рентабельності. Коефіцієнти кореляції між означеними показниками становлять $-0,944\dots-0,953$, що свідчить про майже функціональну залежність між ними. Сильний зворотний зв'язок визначено також між показниками ефективності діяльності підприємств роздрібної торгівлі та виробництвом продукції переробної промисловості, сільського господарства, доходами населення. За очікування прямого зв'язку між означеними показниками, наявність зворотної залежності свідчить про недосконалість економічних відносин між суб'єктами споживчого ринку та необхідності в подальшому їх розвитку на принципах взаємної вигоди та забезпечення інтересів всіх учасників.

Щодо чинників галузевого характеру, то прямий сильний зв'язок визначено між показниками ефективності діяльності й забезпеченості активів власними коштами. Коефіцієнт кореляції знаходиться в межах $0,655\dots0,940$. Щодо інших складових ресурсного забезпечення діяльності підприємств роздрібної торгівлі відзначимо, що збільшення чисельності працюючих, розширення матеріально-технічної бази підприємств роздрібної торгівлі та підвищення рівня фінансового забезпечення не сприяли підвищенню ефективності діяльності торговельних підприємств.

Дослідження чинників внутрішнього середовища, що впливають на ефективність діяльності підприємств роздрібної торгівлі, здійснено за даними вибіркової сукупності підприємств роздрібної торгівлі за використання детермінованої моделі рентабельності активів. За розрахунками визначено, що основними чинниками, що вплинули на зміну показників рентабельності активів по підприємствах роздрібної торгівлі вибіркової сукупності є зміна показників інтенсифікації використання виробничих ресурсів. У підгрупах торговельних підприємств, за якими відмічено зниження рентабельності активів, така динаміка показника зумовлена в більшості випадків зростанням собівартості реалізованих товарів та інших витрат матеріального характеру. У підгрупах підприємств, за якими зафіксовано зростання рентабельності активів, основним чинником позитивної динаміки показника визнано зростання сальдо інших операційних доходів та витрат (табл. 2).

Таблиця 2 – Вплив чинників на динаміку рентабельності активів за підприємствами роздрібною торгівлі вибіркової сукупності за 2008-2009 рр.

Показник	За групою торговельних мереж	За групою дрібних підприємств
Усього підприємств у групі, одиниць	11	16
Кількість підприємств, за якими відмічено зниження рентабельності активів	5	8
У тому числі кількість підприємств, за якими зниження рентабельності активів відбулось переважно за рахунок зниження:		
оплатоємності	1	2
матеріалоємності	1	5
амортизацією	2	1
частки сальдо інших доходів та витрат у складі виручки	1	-
фондоємності	-	-
оборотності оборотних коштів	-	-
Кількість підприємств, за якими відмічено зростання рентабельності активів	6	8
у тому числі кількість підприємств, за якими зростання рентабельності активів відбулось переважно за рахунок зростання:		
оплатоємності	-	-
матеріалоємності	2	1
амортизацією	-	2
частки сальдо інших доходів та витрат у складі виручки	4	5
фондоємності	-	-
оборотності оборотних коштів	-	-

Як відомо розвиток підприємства забезпечується як за рахунок інтенсивних, так і екстенсивних чинників. Проте, зростання високими темпами економічної ефективності забезпечує переважно інтенсивний тип розвитку підприємства. Для оцінки типу розвитку підприємств роздрібною торгівлю застосовано методичний підхід, згідно з яким за кожним із досліджуваних підприємств визначено якісні відносні показники використання ресурсів господарської діяльності, а також співвідношення приросту ресурсів на 1,0% приросту продажів [9].

Натомість визначено вплив екстенсивності та інтенсивності на приріст обсягу реалізації за кожним із досліджуваних підприємств (табл. 3).

Таблиця 3 – Оцінка характеру розвитку підприємств роздрібної торгівлі вибіркової сукупності за 2008-2009 рр.

Показник	За групою торговельних мереж	За групою дрібних підприємств
Усього підприємств у групі, одиниць	11	16
У тому числі підприємства за якими відмічено переважно:		
екстенсивний тип розвитку	9	12
інтенсивний тип розвитку	2	4

Для 9-ти з 11-ти підприємств групи торговельних мереж та 12-ти з 16-ти дрібних підприємств роздрібної торгівлі визначено екстенсивний тип розвитку.

Висновки. Результати кореляційного аналізу підтвердили залежність ефективності діяльності підприємств роздрібної торгівлі від розвитку зовнішнього середовища. Сильний зворотний зв'язок виявлено між індексом споживчих цін та рентабельністю діяльності підприємств роздрібної торгівлі України. Прямий помітний зв'язок визначено між оборотністю активів підприємств роздрібної торгівлі та чисельністю населення. У групі чинників галузевого рівня помітний прямий зв'язок відзначено між рівнем забезпеченості активів підприємств роздрібної торгівлі власними коштами та рентабельністю витрат, оборотністю активів, витратовіддачею. Доведено, що розвиток підприємств роздрібної торгівлі носить переважно екстенсивний характер.

Список літератури

1. Борисов, А. Б. Большой экономический словарь [Текст] / А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2003. – 895 с.
2. Внутрішня торгівля в Україні: економічні умови ефективного розвитку [Текст] : монографія / А. А. Мазаракі [та ін.]. – К. : КНТЕУ, 2006. – 195 с.
3. Формування асортиментної політики підприємства роздрібної торгівлі [Текст] : монографія / Н. О. Власова [та ін.]. – Х. : ХДУХТ, 2009. – 189 с

4. Садеков, А. А. Регулирование рентабельности в торговом предприятии [Текст] : монография / А. А. Садеков, А. В. Коструба. – Донецк : ДонГУЭТ, 2000. – 101 с.

5. Марцин, В. С. Економічне регулювання ефективності господарської діяльності [Текст] : монографія / В. С. Марцин. – Львів : ЛБІ НБУ, 2005. – 491 с.

6. Савицкая, Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия [Текст] : учеб. пособие / Г. В. Савицкая. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн. : Экоперспектива, 1998. – 498 с.

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

8. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.smida.gov.ua>>.

9. Шеремет, А. Д. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций [Текст] / А. Д. Шеремет, Е. В. Негашев. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 237 с.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© Н.О. Власова, О.А. Круглова, Н.О. Гайдар, 2011.

УДК 65.011.3:658.87

М.А. Дядюк, канд. екон. наук

Л.М. Смокова, ст. викл.

О.Д. Тімченко, ст. викл.

ПРИЙНЯТТЯ РАЦІОНАЛЬНИХ РІШЕНЬ З УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ НА ОСНОВІ КОМПЛЕКСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Систематизовано сучасні засоби управління ризиком. Здійснено практичну апробацію комплексу методів прийняття рішень із визначення ефективних засобів контролю та мінімізації економічних ризиків підприємств роздрібної торгівлі.

Систематизированы современные методы управления риском. Сделана практическая апробация комплекса методов принятия решений по определению эффективных методов контроля и минимизации экономического риска предприятий розничной торговли.

Modern management methods by risk are systematized. Practical approbation of a complex methods of decision – making by definition effective quality monitoring and minimization of economic risks of the enterprises of retail trade is made.